

CUMHURİYET ROMANINDA YENİ BİR DÖNEM: 1950'Lİ YILLAR

Serdar GÜLER*

1950'li yıllar, Türk romanında yeni temaların kendini gösterdiği, daha önceki konuların ise farklı düzeylerde ele alındığı bir dönemin başlangıcını oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda hem 1950'li yıllar Türk romanının gösterdiği niteliklerin neler olduğunu ortaya koymaya çalıştık, hem de bu dönemin erken habercisi kabul edilebilecek roman örneklerinin hangileri olabileceğini tartıştık.

Türk romanında belli kırılmaların 1950'li yıllar ile birlikte başladığını söyleyebiliriz. Bu tarih ile birlikte Türk romanında yoğun bir biçimde işlenen ve belirgin olarak ön plana çıkan konular kendini gösterecektir. Ayrıca 1950 öncesinde işlenen konular da farklı düzeylerde ele alınacaktır. Burada ilk belirtmemiz gereken, Türk romanındaki bu farklı yönelimin 1950'nin az öncesinde başladığıdır. Bu tema değişimini hazırlayan süreçlerin bilinmesinin yanında, Türk romanının başlangıcından itibaren izlediği serüven bize bu değişimi anlamamıza yardımcı olacak ana kaynaktır. Türk romanının izlediği serüven ise Türk toplum yaşamıyla bağlantılı değişimler gösterecektir.

Çalışmamızla ilgili olarak belirtmemiz gereken diğer bir konu da, 1950'li yıllarda yayımlanmış tüm romanların, çalışmamız içerisinde değerlendirilmelerinin mümkün olmadığıdır. En azından çalışmamızın çerçevesi buna uygun değildir. Böyle sınırlı bir çalışmada tüm romanları teker teker değerlendirme yoluna gitmedik. Bunun yerine tüm romanlar için geçerli olabilecek ortak özellikler üzerinde durmayı tercih ettik. Türk romanının bu dönemde gösterdiği ortak özelliklerin hangi şartlar tarafından şekillendirildiğini tartışmaya çalıştık.

1950'li yıllar ile başlayan dönemde Türk romanının gösterdiği genel niteliklerin neler olduğu, bu dönemi bizlere müjdeleyen eserlerin hangileri olabileceği ve Türk romanındaki kırılmayı başlatan şartların bu değişimdeki etkisini ortaya koymak, çalışmamızda temel tasamız oldu. Ortaya çıkışından günümüze kadar olan serüveni içerisinde Türk romanının, Türk toplum ve

* Bayrampaşa Anadolu Ticaret Meslek Lisesi Felsefe Grubu Öğretmeni.

düşünce yaşamıyla bağlantılı olarak anlaşılabilmesine inanmamız da konuya bakışımızı oluşturmaktadır.

1950'li yıllar ile birlikte Türk romanının aldığı yeni yönelim, edebiyat araştırmacılarımız tarafından farklı isimlerle adlandırılmıştır.¹ Romanımızda “köy” temasının belirgin bir biçimde kendini göstermesi öncelikle bu adlandırmada etkili olmuştur. Bu adlandırmanın gereksiz ve anlamsız olduğunu ısrarla söyleyen yazarlarımız da vardır.² Bu tartışmaları takip ettiğimiz kadarıyla “köy romanı”, “şehir romanı” ayrımının olamayacağı kanaatini biz de paylaşıyoruz. Fakat Cumhuriyet romanında bir kırılmanın ortaya çıkması da “köy” temasının farklı bir düzeyde ele alınması sonucu gerçekleşmiştir. 1950'li yıllar Türk romanında “köy” temasının en yoğun biçimde işlendiği bir dönemi oluşturmaktadır.³ Türk edebiyatına “köy” temasının girmesini ve yaygınlaşmasını ise ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek genişlikte görüyoruz.

“Köy” ve “Anadolu”, Türk romanına Cumhuriyet ile birlikte girmiş olmasa bile yaygınlaşması bu dönemle başlamıştır. Köy temasının Türk romanında yaygınlaşmasının nedeni de yeni Türk devletinin kimliğini temellendirme çabasında aranmalıdır. Cumhuriyetin ilanından az önce gazete tefrikasıyla okuyucusuna ulaşan Çalıkuşu romanı, Cumhuriyet yöneliminin de ilk ve bir anlamda aşılamamış örneğidir.⁴ Tefrika edilmesinden başlayarak Cumhuriyet döneminde en çok baskısı yapılan, en çok okunan romanlar arasında yer almıştır. Çalıkuşu ile birlikte Türk Edebiyatı'nda yeni bir dönemin

¹ Berna Moran, 1950-1975 yılları arasında yazılan romanlara “Anadolu romanı” adını vermiştir. Bkz. Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, İletişim Yayınları, İstanbul-2003... Yine 1950'ler ile beraber ortaya çıkan eğilimin “köy romanı” olarak adlandırılmasının yaygın bir kanaat olduğunu görüyoruz. Bkz. Taner Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, İmge Kitabevi, 2002., Ramazan Kaplan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara-1988.

² “Köy” ve “Anadolu” kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığını, “köy” temasından aynı zamanda “Anadolu” temasını da anlayabileceğimizi belirtmek gerekir.

³ Kemal Tahir, “köy romancısı, şehir romancısı diye romancı olmaz” diyerek böyle bir ayrımın yapılamayacağını belirtiyor. Bkz. Beş Romancı Köy Romanı Üzerinde Tartışıyor, Düşün Yayınevi, İstanbul-1960... Yaşar Kemal de “Köy romanı” adlandırmasını “aptalca” bir kavram olarak buluyor ve “Faulkner ve Şolohov da köy konulu roman yazdılar ama kimse onlara köy romanı demiyor” diyerek tepki gösteriyor. Bkz. Taner Timur, a.g.e. , s.100.

⁴ Konuyla ilgili çok geniş bir tartışma literatürü bulunmaktadır. Dipnotlarda gösterdiğimiz kaynakçalardan başka ayrıca bkz. Gündüz Akıncı, Türk Romanında Köye Doğru, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1961.

⁵ Çalıkuşu'nun değerlendirilişi ile ilgili olarak bkz. Serdar Güler, Türk Romanında Öğretmen Tipi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2001.

başladığı bir çok edebiyat tarihçisi tarafından da ifade edilmiştir. Burada asıl belirtmemiz gereken, Çalığışu'nun yayımlandığı yıllarda Türk toplumunda da yeni bir dönemin başlamış olduğudur. Çalığışu, edebiyat eseri olarak önemini yeni başlayan bir dönemin habercisi olmasıyla kazanmıştır. Cumhuriyet ile başlayan yönelimi Çalığışu romanı aracılığıyla izleyebilmemiz mümkündür. Yazarının ayrıcalığı da yeni başlayan bu dönemi önceden sezmiş ve eserinde işlemiş olmasıdır. Bu romanda ifade edilenler Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları"nda işaret edilen "Köye Doğru", "Halka Doğru" söyleminin dışında da bir şey değildir. Çalığışu, doğrudan köy konulu bir roman değildir fakat Anadolu'nun romana girmesinin ilk örnekleri arasında sayılmıştır. Bu romanda anlatılan köy ve aydın bir insanın köye yaklaşımını, Cumhuriyet siyasetinin köye ve Anadolu'ya yaklaşımı olarak okuyabiliriz.⁵ Reşat Nuri Güntekin, yeni siyasetin kesinleşmediği ve milli mücadelenin de henüz devam ettiği günlerde bir sanatkar sezgisiyle geleceği görebilmiş, bunu da eserinde işlemiştir. Çalığışu romanının tüm Cumhuriyet boyunca sahip olduğu değer de buradan gelmektedir.

"Köy" ve "Anadolu" temasının Türk romanında geniş boyutlarda bilinçli olarak ele alınması aslında Cumhuriyetten önce başlayan Milli Edebiyat akımıyla gerçekleşmiştir. Cumhuriyet romanının Milli Edebiyat akımını temel edindiği de çok sık tekrar edilmektedir.⁶ Cumhuriyet ile birlikte başlayan dönemde büyük eserler vermiş yazarlarımız aynı zamanda Milli Edebiyat akımının da temsilcileridirler. Milli Edebiyat akımının etkisini 1950'lere kadar sürdürdüğü, yerli kaynaklara dönülmesinde, masalların, destanların, halk hikayelerinin yeniden canlandırılmasında bu akımın etkilerinin olduğu da söylenmektedir.⁷

Milli Edebiyat akımıyla başlayan, Çalığışu'yla zirveye ulaşan ve II. Dünya Savaşı'nın bitişinden az sonraki zamana kadar olan dönemde Türk romanında kendini gösteren konular birbirinin tekrarı niteliğindedir. Ulusal Kurtuluş Savaşı ve yeni devletin kuruluşu, devrimlerle amaçlanan hedefler,

⁵ Cumhuriyet rejiminin Türk köyüne yaklaşımı ile ilgili olarak bkz. Recep Ertürk, Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

⁶ Bkz. Konur Ertop, Cumhuriyet Çağında Türk Romanı, Türk Dili-Roman Özel Sayısı, cilt13, sayı 154, Temmuz-1964 ve Olcay Öneroy, Cumhuriyet Dönemi Romanında Toplumcu Gerçekçilik, Oluşum-Çağdaş Roman Özel Sayısı, sayı 63, Ocak-1983.

⁷ Berna Moran, a.g.e. , s.15-17.

Türk toplumunun doğu ve batı medeniyeti karşısındaki konumu, romanımızda çok sık tekrar edilen konulardır. Yazarların söz konusu temaları çok da farklı olmayan yöntemlerle işledikleri görülür. “Köy” ve “Anadolu” teması da birbirinden çok farklı olmayan biçimde işlenmiştir. Köyün geri bırakılışından bahsedilirken aynı zamanda o mekana medeniyet ulaştırılması misyonunu yüklenen roman kahramanları karşımıza çıkacaktır. Bunlar çoğu zaman romanın başkahramanları olacaktır. Üstlendikleri vazife de Anadolu köyünün aydınlatılması, medeniyete kavuşturulmasıdır.⁸ Görevlerini yerine getirmeleri süreci içerisinde geleneksel kesimin temsilcileri olan ve kendilerini engelleyen tipler de Cumhuriyet romanının bir başka yönünü oluşturmaktadır.

1950’ye gelene kadar Cumhuriyet ile başlayan Türk romanının genel görüntüsü özetle bu şekildedir. Türk romanı gerçekte II. Dünya Savaşı sonrası koşullarda yeni bir biçim almıştır.⁹ Bu dönemde romanımızda yeni yönelimler kendini göstermiştir. Bu dönemin belirgin bir özelliği de ülkemizde çok partili hayata geçilmesi ve 1950 genel seçimlerinde de devlet kadrolarında değişiklik olmasıdır. Devletin genel siyasetinde bir değişiklik olmamasına rağmen,* uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan gelişmeler Türk toplum yaşamını da etkilemiştir¹⁰ Yeni devlet kadrolarının Anadolu’ya yaklaşımları, köyle ilgili politik kaygılar güdülmesi edebiyatımızda da yansımaları bulmuştur.¹¹ Tam da yeni kadroların devlet idaresini aldıkları bir dönemde adından sonraları da sıkça bahsedilecek bir roman kendini göstermiştir. Bu, Mahmut Makal’ın Bizim Köy adlı eseridir. Bu eserle edebiyatımızda yeni bir dönemin başladığı söylenecektir.¹² “Bizim Köy’e Batılıların ilgisi gecikmemiş ve eser erken

⁸ Ziya Gökalp, Halka Doğru gitmiş olmak için, Türkçü gençlerin öğretmenlikte köylere gitmeleri gerektiğini söyler. Bkz. Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990, s.51.

⁹ Kemal Tahir, 1945’lere kadar olan romanımızın Batı Romanı kopyacılığında olduğunu, bu tarihten sonra ise memleketimizde o zamana kadar görmediğimiz bir takım başka yazarların, köylü yazarların çıktığını söylemektedir. Bkz. Türk Romanı Açık Oturumu, Düzenleyen: Mehmet Seyda, İstanbul-1969. , s.41.

* Genel siyasetten kastettiğimiz devletin “Batıcılığa” siyasetidir.

¹⁰ 2. Dünya Savaşı sonrası koşullarda Batı’dan bize biçilen rol nedeniyle Türk toplumunun köylülüğü değil “asker millet” olduğu hatırlanmıştır. Köy tartışmaları ise başka bir nitelik kazanmıştır. Bkz. Recep Ertürk, a.g.e. , s.82.

¹¹ Taner Timur, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun yarattığı fırtınaların edebiyatımızda yerini aldığını ve Türk romanına yoğun bir biçimde köylülüğün girmesi biçiminde kendini gösterdiğini söyler. Bkz. Taner Timur, a.g.e., s.99.

¹² Samet Ağaoğlu, Bizim Köy’ün yeni bir hareketin öncüsü oluşunu belirtir. Bkz. Ramazan Kaplan, a.g.e. , s.76. Kemal Karpat da Bizim Köy’ün yayımlanmasını Türk edebiyat tarihinin en önemli olaylarından biri olarak görür. Bkz. Kemal H. Karpat, Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, Varlık Yayınları,

dönemde yabancı dillere çevrilmiştir. “Bizim Köy”ün edebiyatımızda yeni bir dönemi başlattığı yönündeki görüşleri paylaşmamız mümkün değildir. En azından yeni dönemin gösterdiği özellikleri “Bizim Köy” aracılığıyla izleyebilmemiz söz konusu değildir. Eser, eski döneme, 1950 öncesine eleştiri getiren bir içerikle doludur. Bu yönüyle eser, Demokrat Parti’nin köy politikasıyla bütünleşmiş ve dönemin şartları Mahmut Makal’ın romanını sahip olduğu edebi değerin çok üzerinde ilgi duyulan bir konuma yükseltmiştir.* Yazar, sonraları benzer içerikte eserler yayımladığı halde aynı ilgiyi uyandıramamıştır. “Bizim Köy”ün erken dönemde Batılı dillere çevrilmesi ve Batılılar tarafından ilgiyle karşılanması, sahip olduğu değerin nedenlerini anlamamızda bize yardımcı olacak ipuçları vermektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası Türk edebiyatında geleneksel kaynaklarımız ile yetişen romancılarımızın yanında o güne kadar alışık olmadığımız bir yazar kuşağı kendinden bahsettirecektir. Bunlar Batı eğitim kurumlarında öğrenimlerini tamamlamış yazarlarımız ile Köy Enstitüsü mezunu yazarlardır. Köy Enstitüsü mezunu yazarların, köyde doğmaları ve yetişmeleri dolayısıyla Türk köyünü daha iyi gözlemlediklerinden bahsedilerek Türk edebiyatına yeni bir soluk getirdikleri söylenecektir. 1950’li yıllar, Köy Enstitüsü mezunu kuşağın edebiyatımızda kendini göstermeye başladığı yıllardır.

Köy Enstitülü kaynaklı yazarlarımızın Türk köyünü o güne kadar alışık olmadığımız tarzda eserlerinde işledikleri söylenmekte ve bu yönüyle de edebiyatımızda farklı bir yönelimi oluşturduğu çok sık tekrar edilmektedir.¹³

İstanbul-1971, s. 55-56. , Taner Timur da bu eserin yeni bir akımı başlattığını söyler. Bkz. Taner Timur, a.g.e., s.101. Berna Moran ve Alemdar Yalçın da benzer görüşleri paylaşacaktır. Bkz. Berna Moran, a.g.e., s.18 ve bkz. Alemdar Yalçın, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yayınları, Ankara-2003, s.86-87.

* “Bizim Köy”ün “roman” standartlarına ne ölçüde uygun olduğu yönündeki tartışmaları da hatırlamak gerekir. “Bizim Köy”ün roman dışındaki edebi türler içerisinde yer almasının zorluğunu da dikkate alarak eserin roman olarak kabul edilmesi gerektiği yönündeki görüşleri de paylaşıyoruz.

¹³ Berna Moran, Cumhuriyet idaresinin 1950’ye kadar olan politikasının sınıflaşmayı getirmesi ve tek parti rejiminin haksız uygulamalarının romanımızda yeni bir sorunsalı başlattığını söylemektedir. Bkz. Berna Moran, a.g.e., s.13-14. Yine Taner Timur da “Köy Enstitüleri çıkışlı yazarlarımızın üstün bir gözlem yeteneğiyle verdiği eserlerin Türk romanında yeni bir çağın açıldığını belirtir. Bkz. Taner Timur, a.g.e., s.381. Benzer görüşleri Ramazan Kaplan da paylaşır: “Köyün, edebi eserlerde farklı bir anlayışla ele alınışı, Köy enstitülü yazarların çabalarıyla gerçekleşir”. Bkz. Ramazan Kaplan, a.g.e., s.75., “Köy edebiyatı gerçek manasıyla 1940’da kurulan Köy Enstitüleriyle başlar” diyerek Kemal Karpat da tartışmalara katılan bir diğer isimdir. Bkz. Kemal Karpat, a.g.e., s.54. Benzer görüşler için ayrıca bkz. Alemdar Yalçın, a.g.e., s.84.

Toprak kavgaları, bürokrasiyle çatışma, yoksulluk, köyün geri bırakılışı, köylü-ağa mücadelesi Köy Enstitüsü yazarların sıklıkla işledikleri ve romanlarına hakim ana temadır.

Köy Enstitüsü yazarlarımızla ilgili olarak söylenenler, bazı doğrulukları taşımakla beraber belli tekrarlardan öteye de gidememektedir. Belli bir dönem adından abartılı düzeyde bahsedilen eserlerin de günümüzde hatırlanmamaları şaşırtıcıdır. 1950'li yıllar ile birlikte başlayan dönemle ilgili olarak sosyalist bir edebiyatın romanımızda yer aldığı ötesinde pek de bir şey söylenememiştir. Gerek Köy Enstitüsü çıkışı gerek bu akımın dışındaki yazarların eserlerinin sosyalist içeriklerle dolu olduğu çok sık tekrar edilecektir. Bu dönem yayımlanan romanlarla ilgili olarak, yazarlarımızın konuları ezen-ezilen çatışması biçiminde ele alıp işledikleri ayrıca belirtilecektir.

1950'li yıllardaki bu tartışmalar edebiyat ve onun bir ürünü olan roman aracılığıyla gerçekleşmiştir. Türk edebiyatı bu dönemde büyük bir zenginlik yaşamaktadır.¹⁴ Türk romancılığının yaşadığı bu zenginlik edebiyatın, sosyal bilimlerin önünde gittiği tartışmalarına da yansımıştır.¹⁵

1950'li yıllarda yayımlanan çoğu roman ve bu romanlarla birlikte işlenen temalar daha sonraki dönemlerde edebiyatımızda ve düşünce hayatımızda yer almazken, 1950'nin az öncesinde yayımlanan "Huzur" romanı günümüze kadar sağlamayı başardığı kalıcılığıyla dikkatlerimizi çekmektedir.¹⁶ "Huzur", yayımlandığı tarihten sonraki dönemlerde de yeni tartışmalar içinde gündeme gelebilmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanı pek çok yönüyle, 1950'li

¹⁴ İlginçtir, aynı dönemde, 1950-1960 arası Türk sosyolojisi "Fetret Devri"ni yaşayacaktır. Bkz. Hacı Bayram Kaçmazoğlu, Türkiye'de Sosyoloji Çalışmaları:1950-1960 Dönemi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi 4. Sayı, İstanbul-1997, s.131.

¹⁵ Bkz. Taner Timur, a.g.e., s.188, Alemdar Yalçın, a.g.e., s.13 ve Kurtuluş Kayalı, Siyaset Kıskaçından Biçimcilik Kısacağına Tarihsel ve Sosyolojik Damarını Kaybetme Tehlikesi Sınırlarında Gezinen Türk Edebiyatı, Doğu-Batı, sayı: 22, 2003, s.84.

¹⁶ Dergah dergisinde Nisan/1990 ile Şubat/1991 tarihleri arasında, "Huzur" yazarı Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ders notları Abdullah Uçman imzasıyla yayımlanmıştır. Yine Mart-Kasım/1992 tarihleri arasında Orhan Okay imzasıyla A.H.Tanpınar üzerine "Bir Monografi Denemesi" başlıklı yazı dizisi bulunmaktadır. Aynı derginin sonraki sayılarında da (32, 37, 42, 58 vd.) Tanpınar'a ilgi devam etmiş, onun hem biyografisi hem de eserlerini tanıtıcı yazılara yer verilmiştir. "Huzur" romanına ilgi 1990'ların öncesinde de vardır. En dikkat çekici tartışma ise Selahattin Hilav'ın Yeni Dergi'de yazdığı notlar ile Hilmi Yavuz'un bu değerlendirmelere verdiği karşılıktır. Bkz. Selahattin Hilav, "Tanpınar Üzerine Notlar" ve "Kuruntuya Dayanan Eleştirme", Yeni Dergi, sayı: 106, Temmuz-1973, bkz. Hilmi Yavuz, "Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi", Yeni a Dergisi, sayı:14, Mayıs-1973. "Huzur" romanına ilgi bugün de devam etmektedir. Bkz. Ekrem Işın, "Huzur Dersleri", YKY-Kitaplık, sayı: 82, Nisan 2005.

yıllardan itibaren düşünce hayatımızda daha etkin bir biçimde yapılan ve sonrasında da devam eden tartışmaları izleyebileceğimiz bir eserdir.

Tanpınar “Huzur”da, toplumumuzun içinde bulunduğu medeniyet bunalımını ve yaşadığı değerler çatışmasını tartışmaya açmıştır. Tanzimatla birlikte başlayan ve Cumhuriyetle devam eden, toplumsal yaşantımızın her alanında kendini gösteren ikiliğin ortaya çıkardığı bunalımın anlatımıdır Huzur. İki farklı medeniyetin arasında sıkışıp kalan, yaşadıkları sorunlara somut bir çözüm önerisi de olmayan insanların dramını anlatmıştır eser. Cumhuriyetin çeyrek asrı dolarken toplumumuzun yaşadığı medeniyet bunalımını tartışmaya açmıştır yazar. “Huzur”un kalıcılığı da Türk toplumunun yaşadığı modernleşme çabalarını konu edinmesinden gelmektedir. 1950’li yıllarda Türk romanında kendini gösteren, abartılı düzeyde ilgi gören, bir anlamda gelip-geçici olduğunu bugün daha iyi anladığımız pek çok roman, gerek yüklendikleri temalar gerekse başlattıkları tartışmalar ile daha sonraki dönemlerde hatırlanmazken, “Huzur”, ortaya çıkan yeni tartışmalarla beraber de adından söz ettirecektir.

“Huzur”, bir taraftan Cumhuriyet devrimlerinin eleştirisini yaparken diğer taraftan tarihimize yeniden bağ kurulmasının gerekli olduğunu hatırlatıldığı özellikler göstermektedir. Tanpınar, Cumhuriyet devrimlerinin, “köksüz” olduğunu, yaratılan hayat tarzının tarihimizden gelen alışkanlıklarımızla uyummadığını, devrimler aracılığıyla topluma benimsetilmek istenen uygarlığın “değerler çatışmasını” ortaya çıkardığını tartışmaktadır. Cumhuriyet devrimlerinin eleştirisinin açıkça yapılmasının yanında romanın tamamına hakim olan ve “köklere dayanmak, tarihimize bütünlüğünü iade etmek” biçiminde özetlenen geçmişe ve Osmanlı medeniyetine olan ilgi de dile getirilmiştir romanda. Bu yönüyle eseri Osmanlı övgüsü biçiminde okuyabilmemiz de mümkün gözükmektedir. Ancak, Osmanlı klasikleriyle bağ kurulması yanında Batılı kaynaklar da referans gösterilmektedir. Bu yönüyle “Huzur”u Doğu-Batı sentezi mesajlarını içeren bir eser şeklinde görmemiz daha isabetli olacaktır. Yazarın, toplumumuzun yaşadığı buhrana yönelik çok net ve somut bir çözüm önerisini bu romanda göremesek de, eserin tamamını dikkate aldığımızda Doğu-Batı sentezi biçiminde formüle edebileceğimiz bir içerik taşıdığını da söyleyebiliriz. “Huzur” bu yönüyle, edebiyatımızda ve düşünce hayatımızda daha sonraları sıklıkla karşılaşacağımız Doğu-Batı sentezi tartışmalarının ve bu tartışmalar ekseninde gündemimize sokulan Türk-İslam sentezi motiflerinin de yer aldığı ilk örnekler arasındadır. Tanpınar’ın başka

eserlerinden de hatırladığımız kadarıyla Türk Müslümanlığından bahsettiğini biliyoruz. İslamiyetin Türklük özellikleriyle donanmış bize has biçiminden söz eden yazarın bu eserinde de aynı motifleri görebiliyoruz. Türk-İslam sentezi ekseninde yapılan tartışmalar daha sonraki yıllarda ülkemizde geniş taraftar da toplayabilmiş ve bir model olarak bizlere sunulmuştur. “Huzur”u, yapılan bu tartışmaların erken bir habercisi olarak okuyabileceğimizi bugün daha iyi görebiliyoruz.

“Huzur”un yayımlandığı tarih¹⁷ ülkemizde çok önemli gelişmelerin kendini göstermeye başladığı yıllardır. Cumhuriyetin 25. yılının çoktan tamamlandığı bu yıllarda, devrimlerle amaçlanan hedeflere ulaşılamamasının doğurduğu hayal kırıklığı da kendini hissettirmektedir. Bu dönem, tek partili rejimden vazgeçileceğinin görüldüğü yıllardır. “Huzur”un yazarı Tanpınar da tek partili yılların milletvekilidir.¹⁸ Romanın Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildiği yıllarda ise Tanpınar’ın milletvekilliği sona ermiştir. Türkiye açısından asıl sona eren ise tek partili bir yönetim uygulamasıdır. Tek partili bir Cumhuriyet uygulamasından vazgeçilişini yazar, sanki romanın başlığına taşır gibidir. Çok partili demokrasi denemeleri ve sonrasındaki iktidar değişikliği, tek parti yıllarındaki “keyfi” uygulamalardan kurtuluş olarak da değişik çevrelerce söylenmiştir. Romanın başlığında, tek partili atmosferden kurtulan Türkiye’nin, henüz iktidar değişikliği gerçekleşmemiş olmasına rağmen iktidarın el değiştireceğinin ve sanki “huzur” a açılan bir iklimin başlayacağını sezilenişi var gibidir.

“Huzur”, 1950 sonrasında düşünce hayatımızdaki tartışmaları içeren unsurları taşıması ve yazarının en azından siyasi serüveni açısından gösterdiği yönelimi dolayısıyla, “Çalıkuşu” romanıyla da benzerliklere sahiptir. Hem “Huzur”un hem de “Çalıkuşu”nun yazarları CHP milletvekilidirler. “Çalıkuşu”, Cumhuriyet yöneliminin izlerini taşıırken “Huzur”da ise 1950’li yıllarda düşünce dünyamıza giren ve sonraki dönemlerde de devam eden tartışmaları izleyebileceğiz. Her iki esere de günümüze kadar ilgi duyulmuş, aynı zamanda ortaöğretim ders kitaplarındaki yerlerini de almışlardır.

Cumhuriyet tarihindeki çok önemli bir dönemecin başlangıcında yayımlanan “Huzur”da, yeni dönemle birlikte başlayan eğilimleri, bugünden

¹⁷ Huzur, 1948 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiş, 1949 yılında da kitap olarak yayımlanmıştır.

¹⁸ A.H.Tanpınar, 1942-1946 yılları arasında CHP milletvekilliği yapmıştır.

baktığımızda daha iyi okuyabiliyoruz. Cumhuriyetin kazanımlarından bahsedilmesi bir yana inkılapların eleştirisinin yapılması ve sorgulanması yönüyle ilk olma özelliğini taşıyan esere ülkemizde uzun yıllar muhafazakar çevreler sahip çıkmıştır. Romanın geneline hakim olan mesajı Doğu-Batı sentezi formülasyonunun yanındaki Türk-İslam sentezi motifleri biçiminde okuduğumuzda, muhafazakar çevrelerin bu romana neden sahip çıktığını anlayabiliriz. Fakat yazarın diğer çalışmalarını da dikkate aldığımızda hem “Huzur”da hem de Tanpınar’ın kendisinde Batı etkisinin, düşünce ve sanat anlayışının oluşumundaki katkısını daha iyi görebiliriz. Yazarın diğer eserlerini bir tarafa bırakıp “Huzur”la ilgili edebiyat araştırmacılarımızın tartışmalarına baktığımızda romanın yeni baştan değerlendirilmesinin gerekliliği de kendini göstermektedir.¹⁹

Tanpınar ve “Huzur” üzerine yapılan tartışmalarda yazarın, Batılı kaynakların etkisinde kaldığını, düşünce ve sanat anlayışının oluşumunda Batı etkisinin açık olduğunu görüyoruz. Yine bu tartışmalardan takip ettiğimiz bir diğer şey, “Huzur”da sol fikirlerin izlerine rastlamamız ve eserin bu şekilde de okunabileceğini görebilmemizdir. Bütün bunlar da bize gerek yazarın gerek de “Huzur”un tanıttığı ölçüde muhafazakar özellikler göstermediğini ve eserin bugün artık farklı düzeylerde yeni baştan değerlendirilmesinin gerekliliğini hatırlatıyor. Yayımlanmasının ardından elli yılı aşan bir süre geçtiği halde “Huzur”un bugün de tazeliğini koruması biraz da yeni baştan ve farklı biçimlerde okunmasının zorunluluğunda aranmalıdır.

¹⁹ Selahattin Hilav, “Tanpınar Üzerine Notlar” adlı makalesinde; “Tanpınar, tarih ve toplum konusunda, maddeci, yani ekonomik şartların önceliğini ve belirleyiciliğini kabul eden bir görüşe açıkça yaklaşır” der. Hilav’a göre Tanpınar, üstyapıyla ilişkili sorunların altında maddi şartların ve üretimin yattığını sezmiştir. Ancak üretimin, yeni çalışma şartlarının ve bunlardan doğacak bir yaşama şeklinin, kültür ikiliğini, çatışmayı, yırtılışı ve taklidi aşabileceğini “Huzur”dan alıntılarla gösteriyor. Üretim, emek ve iktisadi şartlar Tanpınar’ın özünde manevi dünyanın yaratıcı ve aşıcı bir şekilde yenilenmesinin, senteze ulaşmasının temelinde bulunan gerçeklerdir. Bkz. Selahattin Hilav, Yeni Dergi, sayı.106, Temmuz 1973. Selahattin Hilav’ın bu yaklaşımını Hilmi Yavuz çok sert eleştirir: “Tanpınar, gerçekte olduğundan kesinlikle farklı bir sistem içinde gösterilmek isteniyor. Bugün yaşamış olsaydı, Tanpınar, “Huzur” romanının kişilerinden birinin ağzından dile getirilen “emek”, “üretim” vb. gibi kavramlara, aklının ucundan bile geçmeyen anlamlar yüklenmesi karşısında, herhalde çok şaşırırdı.” Hilmi Yavuz, “Huzur” romanında Tanpınar’ın İhsan aracılığıyla Yahya Kemal’in düşüncelerini dele getirdiğini söyler. Yahya Kemal’in etkilendiği kaynak ise, aşırı muhafazakar ve sağcı Fransız yazarları, özellikle de Charles Maurras ve Maurice Barres’tir. Bkz. Hilmi Yavuz, “Tanpınar’ın Solculuğu Efsanesi”, Yeni a Dergisi, sayı: 14, Mayıs-1973. Selahattin Hilav da bir başka yazısında, Tanpınar’ın “toplumcu” ya da “solcu” olduğunu söylemediğini, Tanpınar’ın “toplumcu”luğa yaklaştığını tekrar hatırlatarak tartışmaya yeni bir boyut getirmiştir. Bkz. Selahattin Hilav, “Kuruntuya Dayanan Eleştirme”, a.g.y.

Huzur, bugün de edebiyat çevrelerinde önemsenen bir romandır. Önemsenen bir roman olmasının nedeni, kimliğimizin oluşmasındaki değerlerin yakın dönem tarihimizle başlatılamayacağı, bunun köklerinin tarihte olduğunu bizlere hatırlatmasıdır. “Huzur”, toplumun kendi tarihiyle bağ kurması gerektiğinin dile getirilişidir. Eser, Türk toplumundaki huzursuzluğu ifade etmektedir.

1950’li yıllar Türk romanının gösterdiği özellikleri tekrar hatırladığımızda görebildiğimiz, son elli yıllık düşünce ve toplum serüvenimizin “Huzur” aracılığıyla izlenebileceği ve bu roman ile birlikte aynı zamanda edebiyatımızda bir kırılmanın da başladığını söylememizin mümkün olduğudur.

ABSTRACT

With 1950s’ Turkish novel has taken a form of emerging new themes with previous topics which have been started to be discussed in various levels. The certain breaking points in Turkish novel start with 1950s’. The novel “Huzur” which was published in this period is a specific one for us to trace our last fifty year’s thought and society experience. The said work expresses endeavor of the Turkish society’s changing civilization.

Key Words: Turkish Literature, “Huzur”, Ahmet Hamdi Tanpınar, Turkish Novel, fifties period.